

Музаффар Зиёдуллаев,

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Раҳбар кадрларни тайёрлаш факультети бошлиғи,
юридик фанлар номзоди, доцент



<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2018-7-9>

“ЖАМОАТ ТАРТИБИ” ВА “ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ” ТУШУНЧАЛАРИНИНГ МОҲИАТИ ҲАМДА ЎЗARO БОҒЛИҚЛИГИ

Аннотация: мақолада “жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги” тушунчаларининг моҳияти ва ўзаро алоқадорлиги, шунингдек жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг мазмунига доир мулоҳазалар ёритилган ҳамда олимларнинг бу борадаги фикрлари таҳлил қилинган ҳолда муаллифлик хулосалари берилган.

Калит сўзлар: жамоат тартиби, жамоат хавфсизлиги, фуқаролар хавфсизлиги, жамоат тартибини сақлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш. ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти.

Музаффар Зиёдуллаев,

Заведующий факультет подготовки
руководящих кадров Академии Министерства
Внутренних дел Республики Узбекистан,
кандидат юридических наук, доцент

СОДЕРЖАНИЕ И СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ “ОБЩЕСТВЕННЫЙ ПОРЯДОК” И “ОБЩЕСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ”

Аннотация: в статье изложены мнения, касающиеся сущности и взаимосвязи понятий “общественный порядок” и “общественная безопасность”, а также содержания деятельности по охране общественного порядка и обеспечению безопасности, проанализированы положения ученых и сформулированы авторские выводы по данным вопросам.

Ключевые слова: общественный порядок, общественная безопасность, безопасность граждан, охрана общественного порядка, обеспечение общественной безопасности, деятельность органов внутренних дел по охране общественного порядка и обеспечению безопасности.

ESSENCE AND CORRELATION OF NOTIONS "PUBLIC ORDER" AND "PUBLIC SAFETY"

Annotation: article studies the concept of "public order" and "public safety" and their relation, reveals the ideas of scientists on maintenance of public order and provision of security, gives author's conclusions by the analysis of scientists ideas.

Key words: public order, public security, citizens security, maintenance of public order, provision of public security, activity of internal affairs on maintenance of public order, provision of public safety.

For citation: Muzaffar Ziyodullayev. ESSENCE AND CORRELATION OF NOTIONS "PUBLIC ORDER" AND "PUBLIC SAFETY". Journal of Law Research. 2018, 7 vol., issue 2, pp. 56-60

Ўзбекистонда мамлакатнинг дунё ҳамжамиятида муносиб ўринни эгаллаши, халқимизга муносиб турмуш тарзини яратиб бериш, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини самарали таъминлаш мақсадида, жамиятнинг барча соҳаларида тизимли ва изчил ислоҳотлар амалга ошириб борилмоқда. 2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси асосида олиб борилаётган ушбу ислоҳотларнинг иккинчи муҳим йўналиши қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш соҳасини қамраб олган бўлиб, ундаги долзарб вазифалардан бири жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган.

Айтиш жоизки, сўнги йилларда республикада жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилувчи бир қатор қонун ҳужжатлари, жумладан Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги "Ички ишлар органлари тўғрисида"ги қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг соҳага доир қатор фармонлари ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари қабул қилиниши ушбу ислоҳотларнинг ҳуқуқий устқурмасини яратиб берди.

Ички ишлар органлари фаолиятининг муҳим йўналишларидан бири бўлган жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашнинг мазмун-моҳиятини тўғри тушуниш, мазкур фаолиятни тўғри ташкил этиш ва такомиллаштириб бориш кўп жиҳатдан "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" тушунчаларининг моҳиятини тўғри англаб етишга боғлиқдир. Зеро, ушбу тушунчалар моҳиятининг тўғри тушунилмаслиги, бошқача талқин этилиши жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этишда муайян қийинчиликларни келтириб чиқаради, куч ва воситаларнинг, маблағнинг ортиқча сарфланишига олиб келади, қолаверса олиб борилаётган ислоҳотлар самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади. Шундай экан, "жамоат тартиби", "жамоат хавфсизлиги" тушунчаларнинг моҳиятини илмий нуқтаи назардан ўрганиш, тадқиқ этиш ҳамда асосланган хулосаларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эга.

Битта ўзакка эга ва ўзаро боғлиқ бўлган мазкур тушунчалар ҳақида олимлар томонидан қатор таърифлар келтирилган бўлиб, унинг энг дастлабкиси 1959 йилда рус олими П.Ф.Гришаев томонидан берилган эди. Унинг фикрича, "жамоат тартиби - жамиятнинг ҳар бир аъзоси ҳуқуқий ва ахлоқий нормаларда мустақамланган қондаларга риоя этиши лозимлигини кўзда тутувчи, улар ўртасидаги муносабатларни белгилаб берувчи тартибдир"[1]. Бироқ, олим томонидан берилган ушбу таъриф "жамоат тартиби" тушунчасининг бутун мазмун-моҳиятини тўлиқ очиб бера олмади. Шу боис ҳам, ўтган давр ичида олимлар томонидан ушбу тушунчага жамият ҳаётининг ривожланиб боришига ҳамоҳанг тарзда таърифлар бериб борилди.

Рус олими Н.Н.Жильский ўзи олиб борган тадқиқоти натижалари асосида "жамоат тартиби - фуқароларнинг шахсий хавфсизлиги ва жамоат хавфсизлигини таъминлашга, иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ва маъмурий-маданий соҳада фаолият юритиш учун қулай шарт-шароитларни яратишга қаратилган ижро этувчи ҳокимият органлари фаолиятининг шакли ва миқёсида намоён бўладиган ижтимоий муносабатлар тизими", деган таърифни берди[2]. Таъриф мазкур тушунчанинг бир қатор қирраларини очиб берган бўлса-да, унда муҳим элемент - ушбу соҳадаги муносабатлар айнан жамоат жойларида юзага келиши ва ривожланиши назарда тутилмаганлиги сабабли, унга тўлиқ қўшилиб бўлмайди.

Кейинчалик А.Р. Гегамовнинг ушбу тушунчага берган: "жамоат тартиби - ҳуқуқий ва ахлоқий нормаларга асосида жамоат жойларида инсонларнинг умумий осойишталигини таъминловчи, уларнинг ўзаро муносабатлари тартибини белгиловчи жамият манфаатлари ҳуқуқий ҳимояланганлигининг зарур ва етарли даражаси", деб берган таърифи[3] мазмунига кўра П.Ф. Гришаев томонидан берилган таърифга яқин бўлса-да, унда жамоат тартиби тушунчаси жамоат жойлари билан боғлаб берилган. Бироқ бу таърифда ҳам "жамоат тартиби" тушунчаси қамраб олиши керак бўлган айрим жиҳатлар, жумладан "жамоат хавфсизлиги" билан ўзаро алоқаси, юридик шахслар манфаати кўзда тутилмаганини айтиш жоиз.

"Жамоат тартиби" тушунчасини юридик категория деб тавсифловчи А.А. Куделич, унинг "жамоат хавфсизлиги" тушунчасидан фарқ қилмаслигини ва ушбу тушунчаларнинг синоним эканлигини таъкидлайди[4]. Олимнинг "жамоат тартиби" тушунчасига жинойий-ҳуқуқий жиҳатдан ёндашиб берган ушбу фикрига қўшилиб бўлмайди. Чунки, "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" тушунчалари моҳиятан бир-бирига яқин бўлса-да, аслида мазмунига кўра турли тушунчалардир. Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлиги тушунчаларининг ўзаро фарқи тўғрисида сўз юритган Ф.Е.Колонтовский, улар мақсади, қўриқловчи объеклари, бартараф қилувчи тажовузлар манбаи, тартибга солувчи вазифалари, муносабатларининг таркиби ва таъминлаш усуллари билан ўзаро фарқланади, дейди[5].

Бевосита "жамоат хавфсизлиги" тушунчаси ҳақида сўз борганда, унга олим Б.Т.Хамхоев "жамиятнинг яхлит ижтимоий тизим сифатида ривожланиши жараёнида мустақамлик ва барқарорлик, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, ҳаётий эҳтиёжларини қондириш ва амалга ошириш учун қулай шарт-шароит ва имкониятларнинг таъминлангани ҳолати", деган таърифни[6], И.В. Демин "жамиятнинг турли хил ҳаётий манфаатлари ҳимоя қилинадиган, шахс ва жамиятнинг жадал ривожланиши учун имкониятлар яратилувчи, келиб чиқиши мумкин бўлган ва реал ички ҳамда ташқи таҳдидларнинг минимал даражада камайтирилганлиги тавсифланган ҳолат", деган таърифни беради[7]. Бироқ, ушбу

олимлар томонидан берилган, мазмунига кўра кенг ифодаланган мазкур таърифлар "жамоат хавфсизлиги" тушунчаси моҳиятини аниқ ва етарлича очиб бера олмайди.

"Жамоат хавфсизлиги" тушунчасининг мазмун-моҳиятини нисбатан аниқ ва тўғри очиб берган таъриф А.В. Жаглин томонидан берилган: "жамоат хавфсизлиги - шахс, жамият ва давлатни жамоат тартибига ноқонуний тажовузлардан келиб чиқувчи таҳдидлардан, шунингдек ижтимоий, табиий ва техноген хусусиятга эга бўлган фалокатлардан ҳимоя қилиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар тизими"[8].

Юқоридаги таҳлилларга асосланиб, республикамизда суд-ҳуқуқ тизимида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар мазмунидан келиб чиқиб, шундай хулосага келиш мумкин: "Жамоат тартиби - бу жамоат хавфсизлиги, jisмoний ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатиши, меҳнат қилиши ва дам олиши учун шароит яратишга, шаъни, кадр-қиммати ҳамда умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилишга йўналтирилган ҳуқуқий ва ижтимоий-ахлоқий нормалар асосида жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар тизими".

"Жамоат хавфсизлиги - бу шахс, жамият ва давлатнинг ҳуқуқбузарликлар, бошқа ғайриижтимоий хулқ-атвор таъсири, табиий, техноген ва ижтимоий хусусиятга эга бўлган фавқулодда ҳолатлар оқибатларидан ҳимояланганлиги ҳолати ҳисобланади".

Кўриниб турибдики, "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" бир-бири билан узвий боғлиқ тушунчалар бўлиб, бири иккинчисини тўлдирди. Ўз навбатида "жамоат тартиби" ва "ҳуқуқ-тартибот" тушунчалари ҳам ўзаро боғлиқ. Профессор О.Хусанов таъкидлаганидек, жамоат тартиби - юридик ва бошқа ижтимоий қоидалар билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар бўлиб, ҳуқуқ-тартиботни ҳам қамраб олади, ҳуқуқ-тартибот эса фақат амалдаги ҳуқуқий нормалар асосида ташкил топган ижтимоий муносабатлар тизимидир[9].

Дарҳақиқат, "жамоат тартиби" тушунчаси "жамоат хавфсизлиги"га қараганда кенгроқ кўринса-да, амалда жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти кўлами ва серқирралиги билан жамоат тартибини сақлаш фаолиятига нисбатан мазмун-моҳияти жиҳатидан кенгроқдир. Юридик адабиётларда ва қонун ҳужжатларида аксарият ҳолларда биргаликда қўлланиладиган "жамоат тартибини сақлаш" ва "жамоат хавфсизлигини таъминлаш" тушунчаларининг ҳар бир тури турли мазмун-моҳият касб этади. Жамоат тартибини сақлаш фаолиятининг мазмуни кўча ва жамоат жойларида инсонларнинг қонун ҳужжатлари ва ахлоқ нормалари талабларига риоя этишларини назорат қилишда намоён бўлса, жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти ўз ичига йўл ҳаракати хавфсизлиги, ёнгин хавфсизлиги, қўриқловга олинган объектлар ва мулклар хавфсизлиги, паспорт тизими, назорат-лицензия тизимини таъминлаш каби қатор фаолият йўналишларини қамраб олади. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг бундай кенг кўламлиги ва серқирралиги унга яхлит тарзда ёндашиш, уни бир бугун тизим сифатида такомиллаштириш имконини бермайди. Шу сабабли ҳам, Ўзбекистон Республикаси ва бошқа МДХ давлатларида сўнги йилларда қабул қилинаётган қонун ҳужжатларида "жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш" ибораси ўрнига "жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш" иборасини қўллаш тенденцияси кузатилмоқда. Бунга "фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш" тушунчаси "жамоат хавфсизлигини таъминлаш"га қараганда мазмуни ва таъсир кўрсатиш объектининг аниқлиги жиҳатидан бир мунча жузъийлиги ҳамда ушбу соҳада муайян вазифаларни белгилаш ва ижросини таъминлаш имкони юқорилигини сабаб

сифатида кўрсатиш мумкин. Бироқ иккинчи томондан қараганда "жамоат хавфсизлигини таъминлаш" тушунчаси ўз мазмунига кўра нафақат фуқароларнинг, қолаверса жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлашга қаратилганлиги билан муҳим аҳамият касб этади. Бу эса ҳозирги кунда ҳам мазкур тушунчанинг қонунчилик ва юридик адабиётларда ўз ўрни мавжудлигини кўрсатади.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш жамоат тартиби бузилишига олиб келувчи омилларнинг олдини олишга хизмат қилса, ўз навбатида тизимли равишда жамоат тартибини сақлаш жамоат хавфсизлигининг самарали таъминланишига олиб келади. Шу билан бирга жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти ички ишлар органларининг бошқа фаолият йўналишлари билан ҳам узвий боғлиқ. Хусусан, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти ҳуқуқбузарликлар профилактикаси билан ўзаро боғлиқ бўлиб, жамоат тартибини сақлаш орқали ҳуқуқбузарликлар олди олинади, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси орқали жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашга эришилади. Жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашнинг яна бир муҳим хусусияти шундаки, у ички ишлар органлари тизимидаги бошқарувнинг таркибий қисми бўлиб, бу жараёнда ички ишлар органлари давлат органлари ва муассасалари, жамоатчилик тузилмалари ҳамда фуқаролар билан ташкилий-ҳуқуқий муносабатларга киришади[10].

Хулоса ўрнида шунни айтиш керакки, "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" тушунчалари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг ўзагини ташкил этиб, уларнинг моҳиятини тўғри тушуниш ва талқин этиш, мазмунини чуқур англаб етиш мазкур фаолиятни самарали ташкил этишга, унинг ривожланиш йўналишларини ва истиқболларини аниқ белгилаб олиш ҳамда пировардда доимий равишда замон талабларига мос тарзда такомиллаштириб боришга хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Гришаев П.Ф. Преступления против общественной безопасности. - М.: Экзамен, 1959. - С. 4.
2. Жильский Н.Н. Органы внутренних дел в государственном механизме обеспечения общественного порядка и безопасности граждан: Организационно-правовой анализ: автореф. дис. д. юрид. наук. - Санкт Петербург, 2000. - С. 17.
3. Гегамов А.Р. Насильственные преступления против общественной безопасности и общественного порядка и уголовно-правовой механизм назначения справедливого наказания: автореф. дис. канд. юрид. наук. - Саратов, 2011. - С. 15.
4. Куделич А.В. Уголовно-правовая охрана общественного порядка в современной России: Автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. - М.: Сибирь, 2000. -С. 15.
5. Организация работы участковых инспекторов милиции / Под. ред. Ф.Е. Колонтоевского. - М.: Академия МВД СССР, 1992. - С. 5.
6. Хамхоев Б.Т. Генезис формирования понимания сущности общественной безопасности // Вестник Московского университета МВД России. - М., 2010. - № 8. - С. 178.
7. Демин И.В. Общественная безопасность: теоретико-методологические аспекты // Юридический мир. - М., 2007. - № 6. - С. 39.
8. Жаглин А.В. Общественная безопасность как социальное явление и элемент системы национальной безопасности // Вестник Воронежского института МВД России. - Воронеж, 2007. - № 1. - С. 33.
9. Хусанов О. Мустақиллик ва маҳаллий ҳокимият: (ҳуқуқий, ташкилий масалалар ва муаммолар). - Т.: Шарқ, 1996. - 82-бет.
10. Организация охраны общественного порядка: Учебник / Под. ред. Попова Л.Л. - М.: Академия МВД СССР, 1984. - С. 9.